محمدهمایون همت

۲۰۲۶/۱۰/۱۵

«نورې د هېچا کډې نه ځي،

دا یو پښتون دی، کډې ښکته پورته وړینه»

د مشهور نومیالي استاد احمد خان ولسي غږ؛ د پښتنو (افغانانو) د زخمونو فریاد، د پښتونخوا پوځي عملیات، د پاکستان د نظامیانو ظالمانه دسیسې، تېری، تجاوز، مرګـژوبله او د عدالت غوښتنه
بیا استاد احمد خان ور پسېداسې وایي:
«د پښتنو مشران نشته؛ په هر سنګر باندې بې‌ځایه خکه مرینه»

په دې لیکنه کې د پښتونخوا د مظلومو پښتنو پر کړاوونو، پر هغوی د روانو ظلمونو او د بشري حقونو پر سرغړونو ځانګړې رڼا اچول شوې ده .

۱ | د پښتون د ولسي غږ او علمي دریځ پوښتنې

پوښتنه: ولې د استاد احمد خان د ټپې لومړی بیت د دې مقالې سرلیک دی؟
ځواب: دا ټپه د یوې بې‌کوره شوې کورنۍ ټول درد په څو کلیمو کې رانغاړي: «نورې د هېچا کډې نه ځي، دا یو پښتون دی، کډې ښکته پورته وړینه». د لیکوال په تعبیر، د استاد احمد خان غږ د یوه نومیالي او مېړني پښتون ولسي سندرغاړي داسې غږ دی چې د وطن، قوم او ولس پر زخمونو ګوته ږدي، د خلکو د ویښېدو غوښتنه کوي او د کور پرېښودو پر تکراري تراژیدۍ د ضمیر پوښتنه راولاړوي. دا ادبي ستاینه ده؛ د سندرغاړي د ژوند او د غږ د لومړي ثبت په اړه بشپړ آرشیفي تصدیق لا جلا کار غواړي. [۱، ۳۴]

پوښتنه: د «د پښتنو مشران نشته، په هر سنګر باندې بې‌ځایه خکه مرینه» بیت څه پیغام لري؟
ځواب: دا بیت د استازیتوب، بې‌پناهۍ او عدالت د نشتوالي ولسي فریاد دی. د پښتون ادبي حافظه داسې پوښتنه راپورته کوي:
 کله چې ماشومان د بمبار له وېرې کډه کوي، د ورکو کسانو میندې کلونه انتظار کوي او د ټپي ناروغ لپاره روغتون ته لاره بندېږي، د هغوی غږ څوک اوري؟
د ټپې کلمې د یوې ټولنې او په ټوله کې د افغان ولس عمومي احساس څرګندوي؛ خو د یوې ځانګړې پېښې حقوقي ثبوت نه شي ګرځېدای. [۱، ۳]

پوښتنه: ایا په دې مقاله کې د سند، شاهد، سیاسي ادعا او شخصي تفسیر توپیر ساتل شوی دی؟
ځواب: هو. د ملګرو ملتونو ثبت شوې شمېرې، د بشري حقونو سازمان موندنې، د حکومت رسمي ادعا، د سیاسي ګوند څرګندونې، د سیمې د خلکو شهادت او د لیکوال تحلیلي نظر په یوه درجه نه دي وړاندې شوې. د «ظالمانه دسیسې» یا «هدفمند فشار» اصطلاحات د هغو قربانیانو د لیدلوري او د څېړنې وړ ادعاوو لپاره کارول کېږي چې د یوه منظم او قصدي سیاست خبره کوي؛ د هرې ځانګړې پېښې د پلان کوونکي نوم یوازې له خپلواک ثبوت وروسته تاکل کېدای شي. [۱۶، ۲۳]

پوښتنه: د دې مقالې اصلي پوښتنه څه ده؟

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

ځواب: ولې د نيمې پېړۍ له امنيتي ژمنو، پوځي عملياتو، نويو قوانينو او حکومتي بدلونونو سره سره د پښتونخوا ګڼې کورنۍ بيا هم له کډوالۍ، مرګـژوبلې، کرفيو، جبري بېدرکيو او د عدالت له ځنډ سره مخ کېږي؟
د پوښتنې په مرکز کې هغه انسان ولاړ دی چې بايد ژوند، کور، ښوونځی، روغتون او ازاد مدني غږ ولري. [۲–۴، ۲۳]

۲ | استعماري ميراث او د ټوليزې سزا پوښتنې

پوښتنه: ولې د ۱۹۰۱ کال قبايلي جرمونو قانون (FCR) لا هم د پښتونخوا په بحث کې يادېږي؟
ځواب: د برتانوي واکمنۍ Frontier Crimes Regulation (FCR) د قبايلي سيمو پر ټولنيز ژوند د استثنايي اداري، سياسي استازي د پراخو صلاحيتونو او ډلهييزې سزا نښې پرېښودې.
د يوه تن په جرم د يوې کورنۍ يا ټولې ټولنې د سزا منطق د عادي عدالت پر ځای اداري زور پياوړی کاوه. امنېسټي انټرنېشنل په ۲۰۱۰ کال کې د مقبوضه شمال لوېديځ پاکستان د کمزوري حقوقي خونديتوب تفصيلي راپور وړاندې کړی دی. [۲]

پوښتنه: ايا د ۲۰۱۸ کال ادغام د تاريخي بېعدالتۍ ټول زيان ختم کړ؟
ځواب: د پخوانيو قبايلي سيمو له خيبر پښتونخوا سره ادغام او د FCR لغوه کېدل يو مهم حقوقي ګام و، خو د قانون په کاغذ کې بدلون د خلکو په ژوند کې د مؤثرې محکمې، حقوقي مرستې، روغتون، ښوونځي، خپلواک پوليسو او د شکايت د اورېدنې له موجوديت سره توپير لري. د خلکو باور هغه مهال راګرځي چې د ظلم د عامل د حساب غوښتنې عملي لاره ولري. [۱۹، ۲، ۲۳]

پوښتنه: د «ټوليزې سزا» په نوم کوم عملونه نقد کېږي؟
ځواب: له يوې بېثبوته امنيتي اړيکې په استناد د ټول کلي محاصره کول، د ښځو او ماشومانو پر تګ راتګ نامتناسب بنديز لګول، د بېګناه خلکو کورونه ورانول يا د ناروغانو له اړينو خدمتونو بېبرخې کول د ډلهييزې سزا جدي حقوقي اندېښنې راپورته کوي. د امنيت اړتيا د هر اقدام په اړه ضرورت، تناسب، د ملکي وګړو خونديتوب او د قضايي بياکتنې مکلفيت نه ختموي. [۲، ۲۳، ۲۴]

۳ | سوات او وزيرستان: د لويو کډوالۍ پوښتنې

پوښتنه: په ۲۰۰۹ کال کې د سوات، بونېر او کوز دير د جګړې بشري قيمت څه و؟
ځواب: د UNHCR د ۲۰۰۹ کال د جولای د لسمې د بيان له مخې، د هماغه کال د مۍ له لومړيو تر هغه وخته له دوو ميليونو زيات خلک بېځايه شوي وو. د ناورين د پراخې مرحلې په نورو ارزونو کې د نږدې ۳/۲ ميليونو شمېر هم راغلی، خو دا د بېلو نېټو او ثبتونو شمېرې دي، نه د يو بل ترڅنګ جمع کېدونکي ارقام. له شمېرو هاخوا د ژوند او کورونو د پرېښودو درد، د ماشومانو د زدهکړې ځنډ او د ناروغانو د خدمتونو ګډوډي مهمه ده. [۳]

پوښتنه: په سوات کې د مرګـژوبلې او کډوالۍ پره څنګه په عادلانه توګه ارزول کېږي؟
ځواب: وسلهوالو ډلو ملکي وګړي ګواښل او وژلي؛ د دولتي ځواکونو درنو عملياتو، د ډزو او بمبارونو وېرې او کرفيو هم د خلکو د تېښتې فضا پراخه او ظا لمانه کړه. د حقوقي ارزونې دقت دا غواړي چې د هر بريد ځای، وخت، کارول شوې وسله، ملکي قربانيان او د قوماندې لړۍ ثبت شي. د يوې خوا جنايت د بلې خوا احتمالي سرغړونه نه سپينوي. [۳، ۲۳]

پوښتنه: د ۲۰۱۴ کال د شمالي وزيرستان پوځي عملياتو څو کسان بېکوره کړل؟
ځواب: د UNHCR د ۲۰۱۴ کال د جون د ۲۴مې ثبت ۴۳۵٬۴۲۹ بېځايه شوي ښيي، چې نږدې ۱۸۳ زره يې ماشومان وو. په راتلونکو مياشتو کې په ځينو پراخو ارزونو کې د بېځايه شويو شمېر شاوخوا يو ميليون هم ياد شو؛ دغه ارقام د بېلو ثبتپړاوونو دي. هر عدد د يوه کور، يوې کورنۍ او يوه پرې شوي عادي ژوند نښه ده. [۴]

پوښتنه: ولې په وزيرستان کې د پاکستاني پوځي عملياتو تر څنګ د امريکا د بېپيلوټه الوتکو بريدونه هم بايد ياد شي؟
ځواب: ځکه د ملکي خلکو زيان د عامل د نوم له مخې نه کمېږي. د امريکا ډرون بريدونو په باب امنېسټي انټرنېشنل په ۲۰۱۳ کال کې د احتمالي ناقانونه وژنو څېړنه خپره کړه.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

هممهاله د پاکستان د دولتي ادارو د خپلو کورنيو او نړيوالو حقوقي مکلفيتونو حساب په خپل ځای پاتې کيږي. د ټولو ښکېلو لورو د کړنو پلټنه د تحقيق بې‌طرفي ساتي. [۱۵، ۴]

۴ | باجوړ، جنوبي وزيرستان او تيرا: د کرفيو او کډې پوښتنې

پوښتنه: ايا کرفيو تل د امن لپاره قانوني او اړينه وسيله وي؟
ځواب: نه. په ټاکلو امنيتي شرايطو کې لنډمهاله محدوديت ممکن توجيه ولري، خو د وخت او ځای د دقيقې کچې، څرګندې اړتيا، تناسب، طبي استثناوو او د بياکتنې له لارې پرته کرفيو د خلکو ژوند ځپلی شي. د يوه بيمار د اکسيجن، د حامله ښځې د عاجل زېږون او د ورځني مزدور د رزق اړتيا بايد تر عملياتو وړاندې په پلان کې وي. [۸، ۹، ۲۳]
پوښتنه: د ۲۰۲۵ کال د باجوړ «سربکف» (Operation Sarbakaf) عملياتو پر مهال څه راپور شول؟
ځواب: د ۲۰۲۵ کال د جولای په پای کې د لوی ماموند د څو سيمو لپاره د تګ راتګ بنديزونه اعلان شول. ډان د عملياتو او د خلکو د اعتراضونو ترڅنګ د ملکي مرګ‌ژوبلې د ادعاوو يادونه هم کړې ده. د زيان د مسئول مشخصول بايد د پېښې په ځای خپلواکو تحقيقاتو، روغتيايي ثبتونو او شاهدانو ته په لاسرسي ولاړ وي. [۸]
پوښتنه: د ۲۰۲۶ کال د فبرورۍ د جنوبي وزيرستان محدوديتونو انساني اغېز څه و؟
ځواب: د فبرورۍ پر ۲۶مه د بر او کوز جنوبي وزيرستان په ځينو ځايونو کې له سهار شپږو تر ماښام شپږو بجو محدوديتونه راپور شول او بازارونه وتړل شول. دا د ټولې پښتونخوا د تلپاتې کرفيو معنا نه لري؛ خو د هماغو سيمو د ناروغانو، سوداګرو او زدکوونکو پر ورځني ژوند اغېز مهم و. [۹]

پوښتنه: ولې د ۲۰۲۶ کال د جنورۍ له تيرا څخه کډه د انديښنې وړ وه؟
ځواب: د خيبر د تيرا درې څخه د احتمالي پوځي عملياتو له وېرې لسګونه زره کسان، د AP د راپور له مخې تر ۷۰ زرو زيات، په ساړه ژمي کې ووتل. ځينو ځايي خلکو د خطر خبره کوله، خو د پاکستان دفاع وزير د لويو عملياتو پلان رد کړ او وتل يې موسمي بلل. د دوو متضادو روايتونو ترمنځ د خلکو د خوندي سرپناه، خواړو، درملو او واضح معلوماتو اړتيا بدلېدونکې نه ده. [۱۰، ۱۱]

پوښتنه: د کډوالو د بېرته ستنېدو پر مهال بايد څه وپوښتل شي؟
ځواب: کورونه او کروندې څومره ويجاړې شوې؟
ماينونه او ناچاودېدلي مواد پاک شوي؟
د ښوونځي، کلينيک، ښوونځي او د ښځو روغتيايي خدمتونه فعال دي؟
د جبران لپاره د دعوې اغېزمنه لاره شته؟
که دا پوښتنې بې‌ځوابه وي، يوازې د بېرته ستنېدو اعلان د باعزته بيا مېشتېدو ثبوت نه دی. [۳، ۴، ۱۰]

۵ | پښتون ژغورنې غورځنګ، مدني غږ او جبري بې‌درکې

پوښتنه: د پښتون ژغورنې غورځنګ (PTM) د راپورته کېدو مهم علتونه څه وو؟
ځواب: د نقيب‌الله محسود د ادعا شوي ناقانونه وژنې له قضيې وروسته، په ۲۰۱۸ کال کې PTM پراخ ولسي پام ځان ته واړاوه. د غورځنګ د مدني غوښتنو په منځ کې د جبري بې‌درکيو پای، د بې‌محاکمې وژنو پلټنه، د ماينونو پاکول، د امنيتي پوستو د سپکاوي ختمول او د برابر تابعيت غوښتنه شامله وه. د بشري حقونو څار سازمان پر پښتنو د تبعيضي انځور جوړونې د بندېدو غوښتنه وکړه. [۵]

پوښتنه: ولې د ۲۰۲۴ کال پر PTM بنديز سختې نيوکې وشوې؟
ځواب: د پاکستان حکومت د ۲۰۲۴ کال د اکتوبر پر شپږمه PTM ممنوع اعلان کړ. امنيستي انټرنيشنل د اکتوبر پر اتمه وويل چې د بنديز لپاره کافي مشخص عامه شواهد نه دي وړاندې شوي او د سوله‌ييز اعتراض د ځپلو په اړه يې خبرداری ورکړ. دا د سازمان درېځ دی؛ د دولت د قانوني ادعا د اعتبار ارزونه د دليلونو او خپلواکې قضايي بياکتنې غوښتنه کوي. [۶]

پوښتنه: د حنيف پښتين او نورالله ترين په اړه کوم مستند راپور شته؟
ځواب: امنيستي انټرنيشنل د ۲۰۲۶ کال د اپريل پر ۳۰مه په خپل عاجل اقدام کې ليکلي چې دوی د ۲۰۲۵ کال د نومبر پر ۱۲مه په پېښور کې تر يوې غونډې وروسته له نورو کسانو سره ونيول شول؛ پنځه نور وروسته خوشې

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

شول، خو د یادو دوو کسانو د برخلیک په اړه تر هماغي نېټي جدي اندېښنه پاتي وه. د دوی په اړه د تازه وضعیت لپاره باید نوي رسمي او مستقلي سرچیني وکتل شي. [۷]

پوښتنه: د یوي بېدرکه کورنی لپاره د ورځي او شپي اصلي معنا څه وي؟
ځواب: له یوي مور څخه یي د زړه د ټوټي ژوندیتوب او مړینه پټه وي. د یوه ماشوم د پلار له شتون پرته زدهکړه، عاید او ذهني امنیت ګډوډېږي. د جبري بېدرکی پای او د توقیف د قانوني ثبت غوښتنه یوازي یوه سیاسي غوښتنه نه ده؛ د شخص د ازادی، د عادلانه محاکمي او د کورنی د معلوماتو د حق موضوع ده. [۱۶، ۷، ۲۳]

۶ | د پاکستان د پوځ، استخباراتو او ظالمانه دسیسو پر تورونو مستندي پوښتني

پوښتنه: ایا د پاکستان د پوځي او استخباراتي ادارو د احتمالي سرغړونو مسئله یوازي یوه سیاسي وینا ده؟
ځواب: نه. د ملګرو ملتونو د بشري حقونو کمېټې د ۲۰۲۴ کال په رسمي سند CCPR/C/PAK/CO/2 کي د جبري بېدرکیو، شکنجو او له محکمي پرته وژنو د هغو راپورونو په اړه ژوره اندېښنه څرګنده کړه چي د پوځ، پولیسو او استخباراتو له ځینو غړو سره تړل کېږي. کمېټې په ځانګړې توګه د خپلواکو تحقیقاتو او د معافیت د مخنیوي غوښتنه وکړه. دا یو رسمي حقوقي سند دی، خو د هر ځانګړي تورن د محکمي وروستی فیصله نه ده. [۲۳]

پوښتنه: ملګرو ملتونو د پوځ او استخباراتو د څارني په اړه څه جدي کمزوري په ګوته کړي؟
ځواب: د ۲۰۲۴ کال د راپور په ۶ او ۷ فقرو کي د پاکستان د بشري حقونو ملي کمېسیون د صلاحیت پر محدودیت اندېښنه ښودل شوي؛ دا محدودیتونه د پوځ او استخباراتو پر ضد د شکایتونو بشپړه پلټنه ستونزمنوي. کمېټې غوښتنه کړي چي د دغو ادارو د بشري حقونو د سرغړونو ټول تورونه د خپلواک تحقیق له ساحي بهر پاتي نه شي. [۲۳]

پوښتنه: د شکنجي ضد د ملګرو ملتونو کمېټې له وړاندي څه ویلي وو؟
ځواب: د شکنجي ضد کمېټې په ۲۰۱۷ کال کي د پوځ، پولیسو، ISI، فرنټیر کور او نورو امنیتي جوړښتونو په اړه د شکنجي او ناقانونه وژنو راپور شوي تورونه وځېړل. د ۲۰۲۴ کال د بشري حقونو کمېټې هم په توقیف ځایونو کي د شکنجي او بېسزا پاتي کېدو په اړه اندېښني تازه کړي. مهمه غوښتنه دا ده چي توقیف ځای، د نیولو امر او د شکایت پلټنه تر خپلواک څار لاندي وي. [۲۴، ۲۳]

پوښتنه: ایا د «ظالمانه دسیسو»، «قصدي فشار» او «تجاوز» کلیمې بېدلیله کارېدلی شي؟
ځواب: د خلکو د کورونو سوځېدل، بېځایه کېدل، د شکمنو جبري نیونو تکرار او د ملکي وګړو مرګـژوبله ځورېدلو کورنیو ته د ظالمانه دسیسو او منظم تجاوز په څېر ښکاري ،چي ولسي او نړیوال ثبوت هم موجود [۱۶، ۲۳، ۲۴]

پوښتنه: د پاکستان د نظامیانو او استخباراتي چارواکو د تېري ،ظلم او مرګـژوبلي د حساب غوښتنه څه معنی لري؟
ځواب: د امنیتي عملیاتو د قوماندي سلسله، د وسلو د استعمال قانوني امر، د هر وژل شوي یا ټپي ملکي کس هویت، د طبي او عدلي طب سندونه او د قربانیانو جبران باید وڅېړل شي. د پوځ، پولیسو یا استخباراتو له لوري د جرم ثابتېدل د انفرادي او اداري مسؤلیت بحث رامنځته کوي، نه د ټولو پاکستانیانو د ګناه. د حساب غوښتنه د قومونو پر ضد د دښمنی تبلیغ نه، بلکي د قانون تطبیق دی. [۲۳، ۱۷]

پوښتنه: ایا د پښتنو پر وړاندي تبعیض ته د نړیوالو اسنادو په رڼا کي اشاره کېدای شي؟
ځواب: هو. د ملګرو ملتونو د بشري حقونو کمېټې د ۲۰۲۴ کال په ۱۰ فقره کي پښتانه د هغو قومي ډلو په منځ کي یاد کړي چي د تبعیض راپورونه ترې رسېدلي. کمېټې د برابر حقونو او د مؤثر جبران غوښتنه کړې ده. د ځانګړي امنیتي اقدام د «نژادي» یا «قومي» هدفمند والي ثابتول بیا د هغه اقدام له مشخصو شواهدو سره تړاو لري. [۲۳]

۷ | د ۲۰۲۶ کال اضطراري واکمني: قانون، سیاست او ولسي حقونه

پوښتنه: د ۲۰۲۶ کال د اکتوبر پر ۱۱مه په پښتونخوا کي څه وشول؟
ځواب: د پاکستان ولسمشر اصف علي زرداري د وفاقي کابینې له سپارښتني وروسته د پښتونخوا په اړه اضطراري حالت او د والي واکمني منظور کړل او د تحریک انصاف د صوبایي حکومت اجرایي واکونه وځنډېدل. حکومت د وسلهوالو بریدونو د زیاتېدو او له امنیتي ادارو سره د نه همکاری خبره وکړه؛ PTI دا سیاسي مداخله وبلله. رویټرز، AP او ډان دغه بدلون ثبت کړی دی. [۱۲، ۲۰، ۲۷]

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په ځیر و لولئ

پوښتنه: ایا د پاکستان د اساسي قانون د ۲۳۲ او ۲۳۴ مادو حقوقي مانا یو شان ده؟
ځواب: نه. ۲۳۲مه ماده د اضطراري حالت او د فدرالي واک د ځینو پراخو اغېزو چوکاټ ټاکي، او ۲۳۴مه ماده د صوبايي اساسي قانوني ادارې د ناکامۍ پر بنسټ د والي د واکمنۍ ځانګړی نظام تشریح کوي. د دواړو د نافذېدو شرايط، موده، پارلماني څار او د محکمې د صلاحيتونو خوندیتوب بېل حقوقي بحث غواړي. پوځ ته د ملکي واک د مرستې په توګه د ۲۴۵مې مادې کارول هم د شکنجې یا ناقانونه توقیف اجازه نه ورکوي. [۲۷، ۱۲]

پوښتنه: د اکتوبر پر ۱۲مه والي فیصل کریم کنډي د پالیسی په اړه څه وویل؟
ځواب: د ډان د ثبت شوې خبرې غونډې له مخې، هغه وویل چې د صوبې پالیسی به اوس له اسلام‌آباد څخه راځي، نه له کابل، جلال‌اباد یا کندهار څخه. په دې څرګندونو کې د وفاق او صوبې د امنیتي همغږۍ د ټینګولو پیغام و؛ له دې خبرې نه د ټولو صوبايي قوانینو د لغوه کېدو نتيجه نه شي اخيستل کېدای. د بیان سیاسي اغېز او پر انتخابي واک یې پايلې جلا بحث غواړي. [۲۱، ۲۲]

پوښتنه: ولې امنېسټي د اضطراري واکمنۍ په اړه اندېښنه څرګنده کړه؟
ځواب: امنېسټي انټرنېشنل د اکتوبر پر ۱۲مه د سیاسي مشرانو د خپلسرو نیونو د راپورونو، د انټرنېټ د ګډوډیو او د عسکري صلاحیتونو د پراخېدو په اړه اندېښنه وښوده. سازمان ټینګار وکړ چې اضطراري حالت باید د بشري حقونو د ځپلو یا د مخالفت د غږ بندولو خلاص جواز نه شي. [۱۳]

پوښتنه: ایا د پښتونخوا د ټولو ښارونو پر خلکو یوه شان کرفیو ولګېده؟
ځواب: نه. د اضطراري واکمنۍ او په یو شمېر ولسواليو کې د ځانګړو امنیتي ترتيباتو ترمنځ توپیر شته. په پېښور کې د اکتوبر پر ۱۳مه د جزايي اجراآتو د ۱۴۴مې مادې له مخې د اوو ورځو لپاره د پنځو یا زیاتو کسانو پر غونډو، لاریونونو او پرلتونو بندیز اعلان شو. دا له قانوني پلوه باید د وخت او جغرافیې له حدودو سره وپېژندل شي؛ د ټولې صوبې مطلق او دایمي کرفیو نه و. [۳۰، ۲۷]

پوښتنه: ایا ټول سیاسي او ولسي اړخونه د والي واکمنۍ په اړه په یوه نظر وو؟
ځواب: نه. د عوامي نېشنل ګوند ځینو مشرانو د صوبايي خپلواکۍ او ولسي واک د ساتنې غوښتنه وکړه، د وکیلانو ټولنو حقوقي نیوکې مطرح کړې او PTI اعتراض وکړ. د وفاقي حکومت چارواکو بیا د امنیت او نظم د اړتیا خبرې وکړې. دا بېلابېل نظرونه د ټول ولس د واحد دریځ یا د علمي سروې بدیل نه دي. [۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۱]

۸ | د اکتوبر ۱۳ او ۱۴ تازه پېښې: باره، ټپيان او نیونې

پوښتنه: د ۲۰۲۶ کال د اکتوبر پر ۱۳مه د خیبر په باره کې څه وشول؟
ځواب: د اضطراري واکمنۍ پر ضد د PTI د پلویانو د مظاهرې پر مهال د پولیسو او معترضانو ترمنځ شخړه رامنځته شوه. رویترز د اکتوبر پر ۱۳مه د ګوند د مسئولینو له قوله د پنځو ټپیانو خبر ورکړ؛ پولیسو/صوبايي اداري د شاوخوا ۵۰ نیونو او د دولتي ودانیو د زیان په اړه معلومات ورکړل. د اکتوبر پر ۱۴مه ډان هم د لړ تر لړه پنځو ټپیانو او د ودانیو د اور اخیستلو راپور ورکړ. [۳۵، ۳۶]

پوښتنه: ایا د پولیسو له لورې د ژوندیو مرمیو د کارولو خبر له هر اړخه تأیید شوی دی؟
ځواب: د PTI چارواکو د ډزو ادعا وکړه او ځینو عیني شاهدانو ورته اشاره وکړه؛ د صوبايي ادارې د اطلاعاتو مسئولې ثمر هارون بلور دغه ادعا رد کړه او د ناسمو انځورونو یادونه یې وکړه. رویترز په ښکاره لیکلي چې ویډیوګانې او د ډزو په باب متضادې دعوې یې په خپلواکه توګه نه شي تاييدولای. له همدې امله د ټپي کېدو راپور د مسئولیت د وروستي قضايي پرېکړې سره نه ګډوو. [۳۵، ۳۶]

پوښتنه: د بارې د مظاهرې د تاوتریخوالي دواړو اړخونو ته کوم معیار باید یو شان وي؟
ځواب: د پولیسو هره غیرضروري یا نامتناسبه قوه باید وڅېړل شي، په ځانګړې توګه چې ټپیان رامنځته شوي وي. په مقابل کې د دولتي ودانیو سوځول یا پر کارکوونکو برید هم بې‌طرفه پلټنه غواړي. د پېښې ویډیو، عدلي طب، د شاهدانو شهادت، د پولیسو د عملیاتو راپور او د توقیف اسناد باید د وکیلانو او خپلواک تحقیق لپاره خوندي وي. [۳۵، ۳۶، ۲۳]

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکي په ځير و لولئ

۹ | روغتیا، ښوونځی او د جګړې ناڅرګنده بیه

پوښتنه: په کرفیو او کډوالۍ کې د ښځو او ماشومانو پر روغتیا څه اغېزې واقع کېدای شي؟
ځواب: د خوندي زېږون ځنډ، د ماشومانو د واکسین د لړۍ پرې کېدل، د تغذيې خرابېدل او د رواني فشار زیاتېدل د بې‌ځایه کېدو پېژندل شوي خطرونه دي. د یوه کور تشېدل یواځې د ملکیت له لاسه ورکول نه دي؛ د درملو، حفظ الصحي، زده‌کړې او کورني امن د شبکې ماتېدل هم دي. دغه پایلې عمومي روغتیایي خطرونه دي، نه د هرې پېښې لپاره مستقل ثبت شوې احصایه. [۳، ۴، ۱۰]

پوښتنه: د سرو، زړه، شکر او پښتورګو ناروغانو لپاره د امنیتي بندیزونو طبی استثناوې ولې ضرور دي؟
ځواب: د اکسیجن اړتیا، د انسولین وخت، د ډیالیز ټاکلي ناستې او د حاد زړه یا سږو د ناروغۍ بېړنۍ درملنه ځنډ نه زغمي. روغتیایي امبولانس، د امیندوارو ښځو موټر او د ژوند ژغورونکي درمل باید د روښانه او په عمل کې تطبیقېدونکو استثناوو له لارې تېر شي. امنیتي پلان د ژوند د ژغورنې له پلان پرته نیمګړی دی. [۹، ۱۰]

پوښتنه: ایا د مړینو شمېر د جګړې بشپړ بشري قیمت بیانوي؟
ځواب: نه. د وژل شویو او ټپیانو ترڅنګ د بې‌ځایه شویو ښځو او ماشومانو شمېر، د ښوونځیو د تړل کېدو موده، د عاید له لاسه ورکول، د اوږدمهاله رواني زیان کچه او د کورونو د بیارغونې ضرورت هم د هر عملیاتو په ارزونه کې لازم دي. د امنیت د لاسته راوړنې دعوه باید د ملکي ژوند په ریښتیني بنه کېدو وازمویل شي. [۳، ۴، ۱۰]

۱۰ | د ډیورنډ فرضي تحمیلي کرښې بلې غاړې ته د ملکي ژوند پوښتنې

پوښتنه: ولې کونړ او هلمند او ..... په دې لیکنه کې یادېږي، سره له دې چې اصلي تمرکز پښتونخوا ده؟
ځواب: ځکه د پښتنو او افغانانو پر ملکي ژوند د امنیتي سیاستونو اغېزې د ډیورنډ فرضي تحمیلي کرښې دواړو غاړو ته محسوسېږي او دواړه خواې یو وجود او یوه روح دی . د افغانستان د ټولو حالاتو تفصيل دلته مقصد نه دی؛ یوازې د ملکي وګړو د خوندیتوب د ګډ اصل د روښانه کولو لپاره د کونړ او هلمند اخری مستندې پېښې یادېږي. [۱۴، ۱۸]

پوښتنه: د ۲۰۲۶ کال د اکتوبر د لومړۍ نیټې په کونړ او هلمند کې د مرګـژوبلې مستند شمېر څه و؟
ځواب: د ملګرو ملتونو د افغانستان مرستندوی پلاوي (UNAMA) د هوایي بریدونو له امله لږ تر لږه لس ملکي وژل شوي، چې ډېری یې ماشومان وو، او نهه نور ټپیان تأیید کړل. پاکستان ویلي چې د وسلهوالو پټنځایونه یې په نښه کړي او د وسلوالو د وژل کېدو ادعا یې کړې؛ دغه ادعا د ملکي مرګـژوبلې د ثبت ځای نه نیسي او د هدف او تناسب د ارزیابۍ لپاره مستقل شواهد غواړي. [۱۴، ۱۸]

پوښتنه: د «تجاوز» او «ظالمانه برید» په تعبیر کې د سند او قضاوت توپیر څنګه ساتل کېږي؟
ځواب: د ملکیانو پر کورونو د برید له امله د ماشومانو وژنه د کورنیو لپاره د ظالمانه تجاوز او بې‌عدالتۍ تجربه ده. نړیوال حقوقي حکم بیا د هدف د قانونیت، د ملکي او پوځي هدف د توپیر، د حملې د تناسب او لازم احتیاط پر ځانګړو شواهدو ولاړ وي. د پاکستان رسمي دریځ، د افغانستان د حا کمانو دریځ او د UNAMA ثبت باید په روښانه نسبت وړاندې شي، نه د یوې نه‌ثابتې ادعا په بڼه. [۱۴، ۱۸]

۱۱ | د نړیوالو بنسټونو مسئولیت او عملي حقوقي لارې

پوښتنه: ملګري ملتونه د جبري بې‌درکیو د قربانیانو لپاره عملاً څه کولای شي؟
ځواب: د جبري یا ناارادي بې‌درکیو د ملګرو ملتونو کاري ډله (WGEID) د مشخصو کسانو دوسیې اړوندو دولتونو ته رسولای او د هغوی د برخلیک د څرګندېدو تعقیب کولای شي. د بشري حقونو د عالي کمېشنر دفتر ځانګړو کړنلارو (Special Procedures) ته هم مستند شکایتونه سپارل کېدای شي. دغه لارې خپله جزایي محکمه نه دي، خو د نړیوالي څارنې او حقوقي فشار مهمې رسمي کړنلارې دي. [۳۲، ۳۳]

پوښتنه: د قرباني یا بې‌درکه شوي کس د قضیې د مستندولو لپاره څه پکار دي؟

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ځواب: د شخص بشپړ نوم، د ورک کېدو یا تیپي کېدو کره نېټه او ځای، د شاهدانو معلومات، روغتیایي اسناد، د توقیف احتمالي اداره او د کورنۍ د رضایت او امنیت ځرنګوالی باید خوندي ثبت شي. د ویډیو اصلي فایل او د خپرېدو نېټه هم مهمه ده؛ د ټولنیزو رسنیو بېسنده کلیپ باید د محکمې د وروستي ثبوت په څېر ونه کارول شي. [۳۲، ۳۳]

پوښتنه: له پاکستاني حکومت، پوځ او استخباراتي ادارو څخه کومې مشخصې حقوقي غوښتنې کېدای شي؟
ځواب: د بېدرکه کسانو برخلیک ښکاره کول؛ د تېري، شکنجې، نامتناسب زور او ملکي مرګـژوبلې ادعاوې بېطرفه څېړل؛ د توقیف ځایونو حقوقي څار؛ د ناروغانو لپاره د کرفیو استثنا؛ د کډوالو خوندي ستنول؛ د زیانمنو کورنیو جبران؛ او د سولهییزو غونډو د محدودیتونو قضایي بیاکتنه. [۲۳، ۱۳، ۳۳]

پوښتنه: ولې د وسلوالو ډلو مسئولیت باید هم جلا او ځرګند ذکر شي؟
ځواب: ځکه پر ملکي خلکو د وسلوالو ډلو بریدونه، د ماشومانو وژنه او د ښوونځیو یا روغتونونو ګواښل په هېڅ سیاسي اختلاف کې نه شي توجیه کېدای. د دولت مکلفیت د دغو بریدونو مخنیوی دی، خو د وسلهوالو حملې د حکومت د خپلو اقداماتو قانوني ارزونه نه معاف کوي. د دواړو مسئولیتونه باید جلا او عادلانه وڅېړل شي. [۲۳، ۲، ۵]

۱۲ | د پښتنو (افغانانو) د زخمونو وروستی پوښتنې

پوښتنه: ایا د پښتون ولس د کړاو په اړه د حساب غوښتنه د کوم قوم پر ضد دښمني ده؟
ځواب: نه. د پاکستان د دولتي ادارو، پوځ یا استخباراتو د مشخصو کړنو انتقاد او د هغوی د مستندو ظلمونو یادول د پاکستان له ټولو ولسي وګړو سره د دښمنۍ معنا نه لري. د پښتنو، افغانانو او د سیمې د هرې بلې ټولنې ملکي ژوند برابر کرامت لري. قانوني مسئولیت د کړنې او ثابت شوي عامل سره تړاو لري، نه د یوې ژبې یا قوم له نوم سره. [۲۳]

پوښتنه: د استاد احمد خان د تیپي د درد ژبه نن کوم عملي پیغام لري؟
ځواب: دا چې د بېکوره کېدو عادي کېدل باید ومنل نه شي؛ ولسي غږ د سند، پوهې، د عدالت د غوښتنې او د قربانیانو د انساني درناوي له لارې ژوندی پاتې شي. هغه ټپه چې له یوه پښتون څخه د بیا بیا کېدې پوښتنه کوي، د مور د اوښکې تر څنګ د ښوونځي، روغتون او قاضي دروازه هم غواړي. [۱، ۳، ۲۳]

وروستۍ پوښتنه:
امنیت د چا لپاره دی، که د ماشوم ښوونځی، د مور زړه او د کورنۍ عزت خوندي نه وي؟
ځواب: هغه امنیت چې د خلکو د ژوند او کرامت په ژغورنه کې ونه لیدل شي، یوازې یوه اداري ادعا پاتې کېږي. د پښتونخوا د غمجنو تجربو ځواب له نوي کډوالۍ، پټ توقیف او دوامدارې مرګـژوبلې پرته په روڼ حقیقت، قانوني حساب ورکونه، مستقلو تحقیقاتو، د قربانیانو په جبران او د سولې په خوندي مدني حق کې پروت دی.
پښتون او افغان ولس د تلپاتې جګړې لپاره نه، بلکې د خپل کور، خپل عزت او خپل راتلونکي لپاره ژوند کوي. [۲۳، ۳۲]

د سرچینو د کارولو او غږیز ثبت په اړه ضروري وضاحت
د دې مقالې د وینا ژبه انساني او ځرګنده ده. «ظالمانه دسیسې»، «تېری»، «تجاوز» او «مرګـژوبله» هغه مهال د نړیوالې بشري تجربې یا د قربانیانو د حقوقي شکایت د بیان لپاره کارول شوې چې اړوند پېښې او تورونه د سرچینو په نسبت وړاندې شوي وي.
د استاد احمد خان په نوم یاد شوی شاوخوا ۸۰ ثانیې غږیز ثبت په اصلي فایل لاندې اوریدلای شی.

سرچینې

شمېره په متن کې د همدغې لېست سرچینې ته اشاره کوي. لومړۍ ۳۴ سرچینې له سپارل شوي اصل سند څخه ساتل شوي؛ ۳۵ او ۳۶ د ۱۴ اکتوبر تر سهاره د تازه معلوماتو د ثبوت لپاره زیاتې شوې دي.

[۱]Usman Ali (Olasyar), “An Analytical Study: Pashto Tappa and Political Consciousness,” International Journal of Pukhtunkhwa, 2022 مخ ,
.۹۰https://pukhtunkhwajournal.org/journals/2022/July-December/79-94.pdf

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

[۲]Amnesty International, “As if Hell fell on me: The human rights crisis in northwest Pakistan,” 10 June 2010 .https://www.amnesty.org/en/documents/ASA33/004/2010/en/

[۳]UNHCR, “Pakistan: Government announces return plan for displaced,” 10 July 2009 ؛ UNHCR 2009 Global Report ; .https://www.unhcr.org/asia/news/briefing-notes/pakistan-government-announces-return-plan-displaced https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4c4989e89.pdf

[۴]UNHCR, “Fighting in Pakistan's North Waziristan region uproots more than 400,000,” 24 June 2014 ؛HRW World Report 2015 ; .https://www.unhcr.org/us/news/stories/fighting-pakistans-north-waziristan-region-uproots-more-400-000 https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/pakistan

[۵]Human Rights Watch, “Listen to Pakistan’s Marginalized Pashtuns,” 13 March 2018 .https://www.hrw.org/news/2018/03/13/listen-pakistans-marginalized-pashtuns

[۶]Amnesty International, “Authorities must immediately revoke ban on Pashtun Tahaffuz Movement,” 8 October 2024 .https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/10/pakistan-authorities-must-immediately-revoke-ban-on-pashtun-tahaffuz-movement/

[۷]Amnesty International, “End Enforced Disappearance of Activists: Hanif Pashteen and Noor Ullah Tareen,” 30 April 2026 .https://www.amnesty.org/en/documents/asa33/0949/2026/en/

[۸]Dawn, “Curfew imposed as forces launch Operation Sarbakaf in Bajaur,” 30 July 2025 .https://www.dawn.com/news/1927454/curfew-imposed-as-forces-launch-operation-sarbakaf-in-bajaur

[۹]Dawn, “Local administration imposes Section 144, 12-hour daily curfew in South Waziristan,” 26 February 2026 .https://www.dawn.com/news/amp/1975857

[۱۰]Associated Press, “Tens of thousands flee northwest Pakistan over fears of military operation,” January 2026 .https://apnews.com/article/afed17b931a5ee402b2138cfbceeedb6

[۱۱]Reuters, “Thousands flee northwest Pakistan after mosques warn of possible military action,” 31 January 2026 .https://www.reuters.com/world/asia-pacific/thousands-flee-northwest-pakistan-after-mosques-warn-possible-military-action-2026-01-31/

[۱۲]Reuters, “Pakistan president imposes emergency in province ruled by ex-PM Imran Khan's party,” 11 October 2026 .https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pakistan-president-imposes-emergency-province-ruled-by-ex-pm-imran-khans-party-2026-10-11/

[۱۳]Amnesty International, “Declaration of emergency must not be pretext to crackdown on human rights,” 12 October 2026 .https://www.amnesty.org/en/latest/news/2026/10/pakistan-declaration-of-emergency-must-not-be-pretext-to-crackdown-on-human-rights/

[۱۴]UNAMA, “UNAMA confirms Civilian Casualties in Afghanistan,” 1 October 2026 .https://unama.unmissions.org/en/node/136855

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارئ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

[۱۵]Amnesty International, “Will I be next? US drone strikes in Pakistan,” 22 October 2013 .https://www.amnesty.org/en/documents/asa33/013/2013/en/

[۱۶]Amnesty International, “Living Ghosts: The Devastating Impact of Enforced Disappearances in Pakistan,” 22 November 2021 .https://www.amnesty.org/en/documents/asa33/4992/2021/en/

[۱۷]Human Rights Watch, World Report 2018: Pakistan ؛World Report 2023: Pakistan .https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/pakistan

[۱۸]Reuters, “Pakistani airstrikes in Afghanistan,” 1 October 2026 .https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pakistani-airstrikes-afghanistan-kill-nine-kabul-says-2026-10-01/

[۱۹]Dawn, “President signs KP-Fata merger bill into law,” 31 May 2018 .https://www.dawn.com/news/1411156/presidents-signs-kp-fata-merger-bill-into-law

[۲۰]Associated Press, “Pakistan accuses suspended provincial government of colluding with militants,” 12 October 2026 .https://apnews.com/article/1475e4a5ede9d59131c06bacd1b70579

[۲۱]Dawn, «KP’s policies will come from Islamabad now, not Kabul, says Kundi», 12 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036602/kps-policies-will-come-from-islamabad-now-not-kabul-says-kundi

[۲۲]Dawn, «Governor vows new era of counterterror efforts», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036768/governor-vows-new-era-of-counterterror-efforts

[۲۳]UN Human Rights Committee, CCPR/C/PAK/CO/2, «Concluding observations on the second periodic report of Pakistan», 2 December 2024, paras. 6–7, 24–29. https://digitallibrary.un.org/record/4068203

[۲۴]UN Committee against Torture, CAT/C/PAK/CO/1, «Concluding observations on the initial report of Pakistan», 1 June 2017, para. 10. https://digitallibrary.un.org/record/1306839

[۲۵]Dawn, «Governor’s rule won’t resolve KP’s problems, says ANP», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036705

[۲۶]Dawn, «Legal fraternity rails against emergency proclamation in Khyber Pakhtunkhwa», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036746

[۲۷]Dawn, «Governor’s rule and emergency imposed in KP — here’s what it means», 11 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036378

[۲۸]Dawn, «PTI’s protest call draws lacklustre response in Peshawar», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036710

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالې د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

[۲۹]Dawn, «Most districts remain calm on second day of governor's rule», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036700

[۳۰]Dawn, «Protests, public gatherings banned in Peshawar», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036708

[۳۱]Dawn, «Govt says people of KP 'welcomed' governor's rule», 13 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036847

[۳۲]United Nations, «International Day of the Victims of Enforced Disappearances» — WGEID reporting guidance. https://www.un.org/en/observances/victims-enforced-disappearance

[۳۳]OHCHR, «Submission of information to Special Procedures». https://spsubmission.ohchr.org/en

[۳۴] د ليکوال له خوا ورکړل شوی ویډیويي کليپ (د خبري غونډې د سرچينې د پېژندني لپاره؛ د محتوا تصديق د Dawn پر مطبوعاتي راپورونو ولاړ دی): https://vm.tiktok.com/ZGdCyg1wX/

[۳۵]Reuters, "Police clash with Imran Khan supporters in northwestern Pakistan", 13 October 2026. https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pakistan-police-fire-tear-gas-rounds-imran-khan-backers-party-says-2026-10-13/

[۳۶]Dawn, "PTI protest in Bara turns violent as demonstrators clash with police", 14 October 2026. https://www.dawn.com/news/2036943/pti-protest-in-bara-turns-violent-as-demonstrators-clash-with-police

🎧 د استاد احمد خان اصلي غږيزه ضميمه

د لاندې غږيزې نښې په دوه ځله وهلو د استاد احمد خان اصلي ټپه واورئ. غږيز فايل د همدې Word سند دننه خوندي شوی دی.

Audio Player

Use Up/Down Arrow keys to increase or decrease volume.

Ahmad_Khan_Audio.m4a

Dr. Mohammad Homayoun Hemat, MD, PhD | ۱۴ اکتوبر ۲۰۲۶

محمد همایون همت
MD., PhD
۱۴ اکتوبر ۲۰۲۶

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ